

UNIVERZITET U SARAJEVU

FILOZOFSKI FAKULTET

Odsjek za bosanski, hrvatski i srpski jezik – nastavnički smjer

Lingvostilistička analiza romana „Meho“ Almina Kaplana

(završni magistarski rad)

Studentica:

Edina Zeba

Mentorica:

prof. dr. Bernisa Puriš

Sarajevo, 2025.

University of Sarajevo

Faculty of philosophy

Department of Bosnian, Croatian and Serbian language – teacher training track

Linguistic stylistic analysis of the novel „Meho“ by Almin Kaplan

Final master's thesis

Student:

Edina Zeba

Mentor:

prof. dr. Bernisa Puriš

Sarajevo, 2025.

University of Sarajevo

Faculty of philosophy

Department of Bosnian, Croatian and Serbian language - teacher training track

Edina Zeba

Indeks br. 3557/2021, part-time student

Linguistic stylistic analysis of the novel „Meho“ by Almin Kaplan

Final master's thesis

Subject: Linguistic stylistics

Mentor: prof. dr. Bernisa Puriš

Sarajevo, 2025.

Univerzitet u Sarajevu

Filozofski fakultet

Odsjek za bosanski, hrvatski i srpski jezik – nastavnički smjer

Edina Zeba

Indeks broj: 3557/2021, vanredna studentica

Lingvostilistička analiza romana „Meho“ Almina Kaplana

Završni magistarski rad

Predmet: Lingvistička stilistika

Mentorica: prof. dr. Bernisa Puriš

Sadržaj

1. Uvod	1
1.1. Književni opus Almina Kaplana	1
1.2. Roman „Meho“ u književnoj kritici	1
1.3. Predmet, zadaci i ciljevi istraživanja	3
2. Teorijska postavka i temeljni pojmovi	4
2.1. Književnoumjetnički stil – prozni podstil	4
2.2. Lingvostilistička analiza književnoumjetničkog teksta – temeljna pitanja.....	5
2.3. Bahtin o jeziku romana	6
2.4. Tuđi govor i govorna karakterizacija likova	7
2.5. Funkcionalna slojevitost jezika romana i pojam stilizacija.....	9
2.6. Stilem i stilski dominanta	10
2.7. Vernakularni stil i evokacija	11
2.8. Ekspresivnost.....	11
3. Lingvostilistička analiza romana „Meho“	12
3.1. Jezik kao subjekt priče	13
3.2. Fonostilematika govora likova	13
3.2.1. Vernakularne fonometaplazme.....	14
3.2.2. Fonička vrijednost alonžmana	18
3.3. Evokativna leksika i govorna karakterizacija likova	20
3.4. Emocionalno-ekspresivna leksika u govoru likova	21
3.4.1. Razgovorni frazemi.....	22
3.4.2. Žargonizmi i psovke	26
3.5. Govor o govoru i ekspresivnost glagola govorenja u autorskim remarkama	29
3.6. Ekspresivna sintaksa u govoru likova.....	31
4. Zaključak.....	35
Izvor.....	36
Literatura.....	36
Internetski izvori	37

Sažetak

Predmet su analize u ovome radu jezičkostilistička sredstva kojima se gradi svijet romana *Meho* Almina Kaplana. U radu se polazi od teze Mihaila Bahtina (1989: 16) prema kojoj je „stil romana (je) u slaganju stilova“, odnosno „jezik romana je sistem jezika“. U skladu s Bahtinovom tezom u radu se lingvostilističkom metodom, a to znači na pojedinim jezičkim nivoima, analizira (raz)govorni sloj romana i ustanovljuju stilski dominantna jezička sredstva u govoru likova kao govoru drugoga, odnosno tuđem govoru. Mihail Bahtin razlikuje slikarski i linearni stil prenošenja tuđega govora. U ovome radu težište je na analizi slikarskoga (koloritnog) prenošenja tuđega govora jer se polazi od pretpostavke da se njime, kao takvim, odražava životna tipičnost Kaplanovih likova, njime se na najneposredniji način likovi karakteriziraju (govorna karakterizacija likova) te uspostavljaju evokativni i ekspresivni učinci u tekstu. Kako u diskurs s tuđim govorom ulazi, uz upravni (tuđi) govor, i govor autora, kao njegov okvir, u ovome radu stilističkoj analizi bit će podvrgnuti glagoli govorenja u autorskim remarkama jer se polazi od pretpostavke da oni imaju značajnu ulogu u dodatnom markiranju načina govorenja likova u romanu *Meho*.

Ključne riječi: Almin Kaplan, roman *Meho*, lingvistička stilistika, stilem, stilaska dominantna, tuđi govor, autorska remarka

Abstract

The subject of analysis in this paper are the linguistic and stylistic devices used to construct the world of the novel *Meho* by Almin Kaplan. The paper starts from the thesis of Mihail Bahtin (1989: 16), according to which "the style of the novel is the combination of styles," or "the language of the novel is a system of language." In line with Bahtin's thesis, the paper applies a linguistic-stylistic method, analyzing the (spoken) layer of the novel at different linguistic levels, and identifies the stylistically dominant linguistic devices in the characters' speech as the speech of the other, or foreign speech. Mihail Bahtin distinguishes between the pictorial and linear styles of conveying foreign speech. This paper focuses on the analysis of the pictorial (coloristic) representation of foreign speech, based on the assumption that it reflects the life typicality of Kaplan's characters, characterizes them in the most direct way (speech characterization of characters), and establishes evocative and expressive effects in the text. Since the discourse with foreign speech includes, alongside direct (foreign) speech, the author's speech as its frame, this paper also subjects the verbs of speech in the author's remarks to a stylistic analysis, based on the assumption that they play a significant role in further marking the way the characters speak in the novel *Meho*.

Keywords: Almin Kaplan, novel *Meho*, linguistic stylistics, style, stylistic dominant, foreign speech, author's remark

1. Uvod

1.1. Književni opus Almina Kaplana

Književni opus Almina Kaplana obuhvata različite žanrove i teme često fokusirane na pitanja identiteta, historije i ljudskih odnosa. Njegovu književnost karakterizira dubok analitički pristup složenim odnosima između pojedinca i društva, kao i unutrašnjim konfliktima likova, te često koristi bogat jezik kako bi istražio kompleksne teme. Kaplan je poznat po svom specifičnom stilu pisanja koji kombinuje realizam s elementima fantastike i simbolike. Neka od njegovih najpoznatijih djela su: *Biberove kćeri*, poezija (2008), *Mostarska zbirka*, poezija (2017), *Trganje*, roman (2017), *Meho*, roman (2019), *Dubravске priče* (2020). Dobitnik je više književnih nagrada među kojima su i *Mak Dizdar*, nagrada *Ratkovićevih večeri poezije*, nagrada *Zija Dizdarević*, *Edo Budiša*, *Kočićevo pero* i *Skender Kulenović*.

1.2. Roman „Meho“ u književnoj kritici

Almin Kaplan se u svojim novim knjigama bavi ruralnim zaleđem mediterana. Njegov roman „Meho“, objavljen prvi put 2019. godine, tematizira ruralni milje stolačke okolice. Taj je milje u Kaplanovu romanu „Meho“ „glorificiran i precizno utjelovljen“ (Božić, 2020) u istoimenom glavnom liku romana.

Književna je kritika roman „Meho“ odmah po njegovom objavljivanju ocijenila vrlo pohvalno. Prema Marku Božiću (2020), Kaplan „uspjeva iz prividno ograničenog lokalnog narativa kojim barata izvući maksimalni efekt pronalazeći u dubravskom prodavaču bresaka osobine protagonista mnogo većih i razvijenih sredina. Njegov Meho je ruralni *homo universalis*, njegova prividna prisutnost u zajednici ostavlja dojam iskustva u kojem ne uživa, a njeni rituali mehaničke su nužnosti gdje se drži ruža koliko god može. Tim je apsurdnija njegova uloga u džematskom odboru

(vjerska općina), od čega ne profitira ni na koji način, uglavnom zato što nije niti pokušao“. Tu je „sva tragika ovog lika“, kaže Božić, „previše jednostavan da bi se zamario igricama iz kojih svi drugi izvlače korist za sebe i svoje obitelji.“ Za Ivana Lovrenovića (2019) „Kaplanov roman *Meho* istinska (je) književna umjetnost. To se najprije prepoznaje po moći Kaplanovoga teksta da – lijep i tačan u istoj mjeri – kazuje više od onoga što u tekstu piše.“ Srđan Sekulić (2019) ističe kako „pisac vlada tekstom, geografijom, lokalnim rečnikom i na taj način prodire u svaki svoj lik“¹. To je sasvim očekivano ako čitamo autorov komentar na svoj roman: „Selo u kojem se radnja dešava iskoristio sam kao dobro znanu pozornicu i tamo postavio te male drame. Isto je i s Mostarskom zbirkom – i Mostar, kao i Dubrave, žive temeljitu podijeljenost koja je ušla u jednu novu fazu i taj svijet učinila dodatno zanimljivim“² Te male drame mogu biti i komedije i tragedije – nije teško zamisliti kako priča odlazi u smjeru satire koja će nasmijavati do suza, ali u isti mah i ubadati oštrim šilom društvene kritike³.

Književna je kritika roman „Meho“ ocijenila kao djelo koje se čita na fonu književnosti tranzicije. Roman *Meho* itekako je u vezi s onim što Koroman piše o *hrvatskom lokalnom 'slučaju' tranzije*: „Povijesni prekid nakon posebnog oblika 'dekadentnog socijalizma' (Kolanović 2011b) bio je gotovo sinhron s početkom rata u devedesetima. Uz te posebnosti, cijelim desetljećem devedesetih dominira i nacionalno-preporodna paradigma sa specifičnom artikulacijom nacionalizma, dominacijom jedne političke stranke i autoritarnim režimom. Usporedo s time odvijaju se procesi prijelaza u kapitalistički ekonomski model i procesi međunarodnih integracija“ (Koroman 2018: 22). Roman *Meho* nastao je u ovom postsocijalističkom periodu, periodu od kasnih devedesetih godina do danas, koji je ujedno period u kojem dominira jedna politička stranka (danas više njih), a koja se u romanu jasno izdvaja kao stranka kojoj pripadaju Bošnjaci – Stranka demokratske akcije. Njen autorativni režim jasno se ogleda u radnjama koje pripadnici stranke moraju izvršavati da bi bili označeni kao vjerni njeni članovi, a time i „podanici“. U tranzijskom smislu, roman *Meho* ustaje protiv postsocijalističkog i partijskog sistema koji ljudima zabranjuje da budu slobodnomisleći. S druge strane, kapitalistički ekonomski model također susrećemo u romanu, na jednom nivou time što imućstvo samog lika Mehe zavisi od prodaje breskvi i paprika na pijaci.

---

¹ Preuzeto sa linka: [Alminov Meho](#)

² Preuzeto sa linka: [ALMIN KAPLAN: Meni su moje knjige kao žive rane koje ne zacjeljuju | Kritika HDP](#)

³ Preuzeto sa linka: [Ivan Lovrenović - Ivica Ivanišević o romanu "Meho" Almina Kaplana](#)

Ono što će nas posebno zanimati u ovom radu vezano je za jedno od glavnih poetičkih obilježja koje karakterizira tekstove tranzicijske književnosti a koje navodi Koroman (2018) – upotreba mjesnoga govora. Drugim riječima, mjesni govor jedno je od dominirajućih stilskih sredstava tranzicijske književnosti. „Neprestani sudari različitih jezičnih registara postavljaju se gotovo kao norma kojom se tranzicija ispisuje“ (Koroman 2018: 288). Bahtinova „dijaloška riječ“ polazište je ovih tekstova, smatra Koroman, posebice onih koji računaju i na diskurzivne i stilske prakse koje se koriste različitim modernističkim postupcima, od barokne kićenosti ili namjerne artifičnosti jezika (...), ali i onih postupaka koji podjednako i u većoj mjeri pretpostavljaju uključivanje svakodnevnoga govora, slenga, dijalekta i regionalnih govora, novomedijskog govora i sl.“ (Ibid.).

1.3. Predmet, zadaci i ciljevi istraživanja

Predmet su analize u ovome radu jezičkostilistička sredstva kojima se gradi svijet romana „Meho“ Almina Kaplana. U radu se lingvostilističkom metodom, a to znači na pojedinim jezičkim nivoima, analizira (raz)govorni sloj romana i ustanovljuju stilski dominantna jezička sredstva u govoru likova kao *govoru drugoga*, odnosno *tuđem govoru*. Težište je analize na koloritnom prenošenja tuđega govora (Bahtin 1980), jer se polazi od pretpostavke da se njime, kao takvim, odražava *životna tipičnost* Kaplanovih likova, njime se na najneposredniji način likovi karakteriziraju (*govorna karakterizacija likova*) te uspostavljaju evokativni i ekspresivni učinci u tekstu. Kako u diskurs s tuđim govorom ulazi, uz upravni (tuđi) govor, i govor autora, kao njegov okvir, u ovome radu stilističkoj analizi bit će podvrgnuti *glagoli govorenja u autorskim remarkama* jer se polazi od pretpostavke da oni imaju značajnu ulogu u dodatnom markiranju načina govorenja likova u romanu „Meho“. Za našu analizu najzanimljiviji su oni dijelovi teksta koji se koriste dijalektom u dijalozima, monolozima, rjeđe kao jezik pripovjedača, da bi se ostvarili stilski efekti naročita kvaliteta: ostvarivanje lokalnoga kolorita, prikaz mentalnih osobitosti nekih junaka, prikaz njihova života, nenametljivo ostvareni kontrasti i dr.

2. Teorijska postavka i temeljni pojmovi

2.1. Književnoumjetnički stil – prozni podstil

U funkcionalnoj stilistici obično se izdvaja pet funkcionalnih stilova: književnoumjetnički, publicistički, naučni, administrativni i razgovorni funkcionalni stil. Ovi stilovi imaju i svoje podstilove.

Književnoumjetnički stil⁴ razlikuje se od drugih stilova po načinu mišljenja na kojem se gradi. Naime, umjetnički model svijeta predstavlja sam za sebe poseban sistem koji ima svoj prostor i vrijeme, svoje protagoniste i svoj jezik. U sistemu funkcionalnih stilova književnoumjetnički stil se posebno izdvaja svojom širinom, slobodom odabira jezičkih sredstava, polistilematičnošću.

Svojom prirodom književnoumjetnički stil u funkcionalnostilskoj razgradnji ima dominantnu ulogu i više od svih funkcionalnih stilova izražava svekolik leksički i gramatički potencijal jezika. Opozicionost književnoumjetničkog funkcionalnog stila prema ostalim funkcionalnim stilovima je izrazita da može poslužiti za kristaliziranje fundamentalnih osobina svih funkcionalnih stilova. Osnovno što književnoumjetnički stil diferencira od svih ostalih jeste izražavanje o predmetima, pojavama i pojmovima u formi poetske slike odnosno umjetničkog lika.

Ovaj stil posjeduje osobinu koju nema nijedan drugi funkcionalni stil. To je polistilematičnost. Drugim riječima, ono što posebno obilježava književnoumjetnički stil, a naročito roman kao njegov prozni žanr, jeste „slaganje stilova“, kako bi to rekao Bahtin (1989: 16), „jezik romana je sistem jezika“. Međutim, bitno je istaći da drugi stilovi u književnoumjetničkom funkcionalnom stilu gube primarnu namjenu i potčinjavaju se općoj umjetničkoj i idejnoj zamisli djela.

Tradicionalna podjela književnosti na tri roda zadržava se i u funkcionalnoj stilistici, s tim što se u tom slučaju obično govori o prozi, poeziji i drami kao podstilovima unutar kojih dalje ide žanrovska diferencijacija (Katnić-Bakaršić 2007). Kako nas u ovome redu zanima prozni podstil,

---

⁴ O osnovnim obilježjima književnoumjetničkog stila više u: B. Tošović 2002.

odnosno roman kao njegov žanr, dalje ćemo govoriti o proznom podstilu, odnosno o zadacima i ciljevima lingvostilističke analize romana.

2.2. Lingvostilistička analiza književnoumjetničkog teksta – temeljna pitanja

Lingvostilistička analiza književnoumjetničkog teksta usmjerena je na istraživanje jezika i stilskih sredstava koja autor koristi u svom djelu. Temeljna pitanja koja se u okviru ove analize često postavljaju su:

1. Koja je uloga jezika u konstituisanju književnoumjetničkog teksta?
2. Kako se jezik i stil mijenjaju u različitim dijelovima teksta?
3. Koji je funkcionalni značaj jezika u tekstu?
4. Kako autor koristi sintaktičke strukture?
5. Na koji način se stil povezuje s temom i sadržajem teksta?
6. Kako stil i jezik utječu na čitaoca?
7. Koja je uloga naratora i kako je njegova perspektiva oblikovana? (usp. Jović 1985: 39–45)

Ova pitanja mogu pridonijeti dubljem razumijevanju funkcionalnosti jezika i stila unutar književnog djela, kao i njihovom utjecaju na ostvarivanje cjelokupnog umjetničkog efekta.

Kada je riječ o lingvostilističkoj analizi proze, M. Katnić-Bakaršić (2007: 115) ističe da je ona moguća na svim jezičnim nivoima kao i u svim drugim funkcionalnim stilovima, s tim što je u prozi osložnjena još nizom pitanja, kao što su: tuđi govor i govorna karakterizacija likova, funkcioniranje tačke gledišta, problemi kompozicije i dr.

2.3. Bahtin o jeziku romana

Mihail Bahtin je pružio značajan doprinos razumijevanju romana kroz svoje teorije o romanu kao žanru i njegovim karakteristikama. Bahtin (1989: 15) je roman vidio kao dijaloški žanr, u kojem se pojavljuje više različitih glasova, perspektiva i stilova. Prema njemu, *roman je mnogostilska govorno raznolika, višeglasna pojava*. Postoji nekoliko raznovrsnih stilskih jedinstava koja se ponekad nalaze u različitim jezičkim ravnima i potčinjavaju se različitim stilskim zakonitostima s kojima se istraživač suočava. Bahtin navodi sljedeće tipove kompoziciono-stilskih jedinstava na koje se razlaže romaneskna cjelina:

1. neposredno autorsko književno-umetničko pripovedanje (u svim njegovim najrazličitijim varijantama);
2. stilizacija različitih oblika usmenog pripovedanja u svakodnevnicima (skaz);
3. stilizacija različitih oblika poluknjiževnog (pisanog pripovedanja u svakodnevnicima -pisma, dnevnicima i sl.);
4. različiti oblici književnog, ali vanumetničkog autorskog govora (moralna, filozofska, naučna razmatranja, retorička deklamacija, etnografski opisi, protokolarna obaveštenja i sl.);
5. stilski individualizovani govor junaka. (Ibid.)

Stil jednog romana ogleda se u slaganju stilova, a jezik romana je sistem jezika. Bahtin dalje objašnjava da je roman umjetnički organizovana društvena govorna raznolikost, ponekad višejezičnost. Unutrašnja raslojenost jezika nužna je pretpostavka romanesknog žanra – govornom raznolikošću i individualnom disonancijom „roman orkestira sve svoje teme, sav svoj prikazivani i odraženi predmetno-smisleni svet“ (Ibid.: 16). Osnovna odlika stilistike romana, kako navodi Bahtin, jeste „kretanje teme po jezicima i govorima, razbijanje u struje i kaplje društvene govorne raznolikosti, njena dijalogizacija“ (Ibid). Bahtin je smatrao da roman nije statičan oblik, već se razvija i mijenja tokom vremena. On je vjerovao da roman ima sposobnost da se prilagodi i evoluirao kako bi reflektovao promjenljive društvene i kulturne okolnosti. Ova dinamika čini roman jedinstvenim i sposobnim da obuhvati složenost ljudskog iskustva. U svom radu o romanu, Bahtin je također uveo koncept polifonije ili mnogoglasja. On je tvrdio da su neki romani polifoni u smislu

da omogućavaju različite glasove, ideje i perspektive da koegzistiraju i međusobno komuniciraju. Bahtin je isticao da u romanu pisac ne dominira samo kao autoritativni glas. Umjesto toga, narator i likovi mogu imati svoje vlastite glasove i stavove, što omogućava više interpretacija i složeniji prikaz stvarnosti. Govor likova ima centralnu ulogu u romaneskom jezičkom sistemu. Stoga je za lingvostilističku analizu od posebne važnosti proučavanje diskursa s tuđim govorom, odnosno govorne karakterizacije likova.

2.4. Tuđi govor i govorna karakterizacija likova

Tuđi govor i govorna karakterizacija lika su ključni aspekti analize romana koji pomažu u razumijevanju kako autori koriste jezik za prikazivanje i oblikovanje likova. Tuđi govor odnosi se na direktno citiranje ili prepričavanje riječi drugih likova ili stvarnih osoba unutar romana. Drugim riječima, „to je govor u govoru i govor o govoru“ (Bahtin 1980: 128).

U stilističkoj se literaturi pod tuđim govorom podrazumijeva „prikazani govor (engl. termin *represented speech*), tj. govor/iskaz nekog emitenta poruke što ga prikazuje drugi emitent poruke u vlastitom govoru/iskazu“. (Katnić-Bakaršić 2007: 116) U lingvistici postoji i disciplina koja se posebno bavi tuđim govorom – *reprezentologija*. „Reprezentologija, međutim, ne izučava isključivo tuđi govor, već diskurs s tuđim govorom, pa u njen predmet ulazi uz upravni (tuđi) govor i govor autora kao njegov okvir. Tako diskurs tuđeg govora, kako je to Bahtin utvrdio, čini *govor drugoga* i *autorski kontekst* koji ga uokviruje“ (Kovačević 1998: 11).

Govor likova (drugog) realizira se prije svega u vidu *upravnog govora*, pri čemu a) autor dosljedno prenosi i formu i sadržaj iskaza lika i b) što uz to može dati svoj komentar, dopuniti karakteristike toga iskaza koje se nisu mogle učiniti vidljivim drukčije. (Katnić-Bakaršić 2007: 116)

Govor likova može uključivati:

1. citat: Kada likovi citiraju ili direktno prenose riječi drugih osoba ili likova. Naprimjer, jedan lik može citirati šta je rekao drugi lik u prethodnim razgovorima.

2. parafrazu: Kada likovi prenose ili preformulišu ono što su čuli od drugih, često u smislu da bi to moglo utjecati na način na koji čitalac percipira te riječi ili događaje.

3. umjetnički umetnuti govor: Uključuje dijelove teksta koji prikazuju govorne obrasce ili stilove drugih, kako bi se odražavale njihove karakteristike ili perspektive.

Ima nekoliko funkcija tuđeg govora u romanu. Izdvojit ćemo sljedeće funkcije:

- prikazivanje međuljudskih odnosa: prikazuje kako likovi komuniciraju i kako njihovi govori utiču na međusobne odnose;
- odražavanje utjecaja: opisuje kako ideje, mišljenja ili osećaji jednog lika mogu biti preneseni ili interpretirani od strane drugih likova;
- kritika i parodija: može se koristiti za kritiku ili parodiju određenih ideja, stavova ili društvenih normi kroz prikazivanje govora drugih.

Govorna karakterizacija likova je jedno od najvažnijih pitanja pri analizi proznog ili dramskog književnoumjetničkog teksta. Na osnovu odnosa govora likova možemo odrediti osobine individualnog, piščevog stila.

Govorna karakterizacija likova u književnoumjetničkom tekstu može se realizirati uvođenjem elemenata drugih stilova i podstilova, kao i zastupljenošću emocionalno-ekspresivno markiranih elemenata jezika. (Katnić-Bakaršić 2007: 120)

Kombinovanjem analize tuđeg govora i govorne karakterizacije likova, čitalac može dobiti duboko razumijevanje kompleksnosti likova, njihovih međusobnih odnosa i šireg konteksta u kojem se radnja romana odvija. Kako smo to prethodno istaknuli, govorna karakterizacija likova ne može biti uspješna bez uzimanja u obzir različitih tipova raslojavanja jezika (Katnić-Bakaršić 2007: 72). Također, za govornu karakterizaciju likova u stilistici je posebno važan pojam *preregistracija*, odnosno *stilizacija*.

2.5. Funkcionalna slojevitost jezika romana i pojam stilizacija

U književnom je djelu jezička građa podvrgnuta specijalnim metodama obrade, već i zbog toga što je književnik slobodan da upotrijebi sve jezičke rezerve, normirane i nenormirane, namijenjene za ovu ili onu komunikativnu funkciju itd., a i zato što se u poetskoj umjetnosti formira sloj specijalnih elemenata, uglavnom namijenjenih za poetski izraz (Simić 2002: 82). Privatni diskurs, primjerice, podvrgnut književnoj obradi prestaje biti privatnim, ma kako duboko zalazio u intimu nekog lika. On u književnome djelu nalazi svoju literarnu eksplikaciju (Kovačević – Badurina 2001: 32).

U svojoj studiji Ljubica Josić (2013: 89) analizira funkcionalnu slojevitost jezika romana kroz različite stilističke aspekte. Ona ističe kako jezik romana nije homogena cjelina, već se sastoji od različitih funkcionalnih slojeva koji odražavaju specifične stilističke i tematske elemente. Josić obrađuje načine na koje autor koristi leksiku, sintaksu i druge jezične resurse za kreiranje dubine i kompleksnosti likova, atmosfera i narativnih strategija. Ova analiza doprinosi razumijevanju kako jezik oblikuje književno značenje i estetiku.

Stilizacija je pojam koji upućuje na „oponašanje jezičnih sredstava karaktersitičnih za neki tip jezične realizacije u svrhu ostvarivanja određene umjetničke funkcije“ (Katnić-Bakaršić 1999: 37). Stilizacija u književnosti i lingvistici odnosi se na proces namjernog oblikovanja i prilagođavanja jezika ili stila kako bi se postigao određeni umjetnički ili retorički efekat. Ovo može uključivati razne tehnike i pristupe za stvaranje specifičnog tona, stila ili izraza u tekstu. Stilizaciju možemo prepoznati i kao govornu karakterizaciju, uz niz tipičnih jezičnih sredstava i slično. „Stilizirani tekst može se realizirati u cijelom jednom tekstu ili u samo nekim dijelovima“ (Ibid).

Stilizacija omogućava autorima, govornicima i umjetnicima da oblikuju i transformišu jezik i izraze u skladu sa svojim umjetničkim vizijama ili komunikacijskim ciljevima. Da bi se vizije i ciljevi ostvarili, ključna je upotreba stilema i stilske dominante.

2.6. Stilem i stilska dominantna

Osnovna jedinica lingvostilistike je **stilem** i on se smatra najmanjom jedinicom koja može prenositi stilističku obavijest. Ona ima pojačanu izražajnost, odnosno, prema Pranjkoviću (navedeno u: Josić 2013: 94) „varijanta koja implicira svoju zamjenu: stilsku nulu ili stilski još jaču, a ostvaruje se svojom neprekazivošću“. Stilem nije apsolutna kategorija te se stoga promatra „kao imanentna osobina konkretnoga jezičnoga konteksta“ (Ibid.). Prema Riffaterreu (navedeno u: Čale 1973: 9) stilem osim „normalne funkcije u jezičkoj strukturi“, ima i funkciju prenošenja dodatnih stilističkih obavijesti, dodavanja jezičkoj vijesti višak estetske obavijesti. Stilem se promatra kao „jezična jedinica koja odražava namjeren odabir iz potencijalnih mogućnosti te se njegova stilogenost utvrđuje analizom njegova funkcioniranja u kontekstu“ (Josić 2013: 98).

Stilska dominantna odnosi se na najvažniji ili najistaknutiji element stila u određenom tekstu. To je centralni stilistički aspekt koji se koristi za postizanje ključnog umjetničkog efekta ili za naglašavanje glavne teme. Stilska dominantna je ona stilistička osobina koja preovladava u tekstu i koja najviše doprinosi njegovom ukupnom izrazu i tonu. Stilska dominantna pomaže u oblikovanju interpretacije i iskustva čitaoca. Njena funkcija sadrži sve elemente stila književnoumjetničkog teksta – od fonostilističkih, leksikostilističkih, morfostilističkih pa do manjih elemenata u okviru tih skupina (usp. Katnić-Bakaršić 2007: 114). U nekim tekstovima stilska dominantna jesu retorička pitanja, u drugima su to elementi ekspresivne sintakse, dok u trećim takvu ulogu imaju neke figure, kao što su gradacija ili metafora (Ibid).

2.7. Vernakularni stil i evokacija

Vernakularna stilistika posebna je grana stilistike koja se bavi nestandardnim tekstovima. Uobičajan naziv za ovu disciplinu je dijalektalna stilistika, ali Božanić (2019: 7) sugerira da je bolje koristiti termin *vernakular* koji je nastao od latinske riječi *vernaculus*, što znači domaći. Vernakularna stilistika često uključuje lokalne idiome, sleng, termine specifične za određene profesije ili hobije, kao i druge riječi koje su specifične za kulturu ili zajednicu.⁵ Stilistička je funkcija te leksika da evocira neku predodžbu. Evokacija se odnosi na sposobnost umjetničkog djela da izazove određene slike, osjećaje ili uspomene kod publike. To može biti postignuto kroz detaljno opisivanje okruženja, emocija ili scena koje podsjećaju na određeno vrijeme, mjesto ili iskustvo.

Vernakularni stil i evokacija su dva važna koncepta u književnosti i umjetnosti koji se često koriste za stvaranje određene atmosfere i osjećaja. U književnosti, ovo može uključivati upotrebu dijalekata, lokalnih idioma i specifičnih kulturnih referenci kako bi se autentifikovao prikaz sredine ili likova.

2.8. Ekspresivnost

Ekspresivnost se u književnosti odnosi na sposobnost autora da izrazi svoje unutrašnje misli, osjećaje i percepcije kroz jezik i stil. To se može manifestovati na različite načine:

1. izbor riječi i stil: Autori mogu koristiti specifične riječi i izraze kako bi prenijeli određene emocije ili raspoloženja;
2. metafore i simboli: Korištenje metafora, simbola i drugih stilskih figura omogućava autorima da izraze kompleksne ideje i osjećaje na način koji nadmašuje doslovno značenje riječi.

---

⁵ „Često govoreći o dijalektu ili organskom idiomu, zaboravlja se da je i vernakular isto tako strogo kodificiran kao i standardni jezik ili čak strože i preciznije jer je pregledniji i u stalnoj komunikacijskoj razmjeni među svojim govornicima“ (Božanić 2019: 7).

3. ton i atmosfera: Kroz ton pisanja i stvaranje atmosfere, autori mogu usmjeriti kako čitatelji percipiraju priču i likove. Tamna i teška atmosfera može pojačati osjećaj tjeskobe, dok svijetla i vesela atmosfera može izazvati osjećaj radosti ili olakšanja.
4. uloga naratora: Narator može biti subjektivan ili objektivan, a njegov način izražavanja može značajno utjecati na to kako čitatelji doživljavaju priču. Subjektivni narator može u velikoj mjeri doprinijeti ekspresivnosti priče kroz lična osjećanja i interpretacije događaja.
5. dijalog i monolog: Kroz dijalog i unutrašnje monologe likova, autori mogu pružiti uvid u njihove misli i osjećaje, što omogućava dublje razumijevanje njihovih unutrašnjih stanja i konflikata. (usp. Ristić 2024: 91-95)

Ekspresivnost je ključna za stvaranje snažnih i uvjerljivih književnih djela jer omogućava autorima da povežu čitatelje s emocionalnim i psihološkim slojevima narativa.

3. Lingvostilistička analiza romana „Meho“

Lingvostilistička analiza romana postupak je kojim se proučavaju stilski elementi i njihova funkcija u književnom tekstu. Obuhvata četiri koraka: uočavanje, analizu, opis i vrednovanje stilskih mjesta u tekstu. Za lingvostilističku analizu potrebno je pažljivo pročitati i razumjeti tekst, usporediti ga s jezičnom normom i standardom, odrediti njegovu priopćajnu funkciju, prepoznati denotativna i konotativna značenja riječi, utvrditi stilsku vrijednost i izražajnost jezičnih jedinica, te ocijeniti njihovu ulogu u kontekstu književnoga djela. „Lingvostilistička analiza nikad nije zatvoren, dovršen sustav opisivanja i komentiranja jezično-stilskih značajki i njihove funkcionalnosti u piščevu izrazu. Ona, u svojoj otvorenosti, može kazati puno o umjetničkome izrazu i pomoći boljem razumijevanju književnoumjetničkoga djela“ (Josić 2013: 91).

3.1. Jezik kao subjekt priče

Jezik je materijalna stupstanca književnosti. On je kao boja u slikarstvu, kamen u skulpturi, zvuk u muzici. Jezik romana „Meho“ autentični je govor izvornog govornika Dubravske visoravni, smještene između Stoca i Čapljine. Svijet romana čitacu se bitno otkriva zahvaljujući idiomu kojim je narativno ostvaren i oblikovan. Drugim riječima, jezik romana „Meho“ u skladu je sa svijetom koji opisuje. Taj svijet i jeste takav kakvim ga gradi jezik, a gradi ga i oblikuje po mjeri i dikciji narodnog idioma hercegovačkog kraja, kojim se artikuliraju svi romaneskni glasovi. To je, dakle, idiom koji omogućuje da svijet romana „Meho“ postoji upravo u onim svom obliku i dikciji koji bi nekom drugom idiomu promaknuli.⁶

Kaplan „vlada tekstom, geografijom, lokalnim rečnikom i na taj način prodire u svaki svoj lik“ (Sekulić 2019). Jezik njegovih likova karakteriziraju vernakularna jezička i stilska obilježja, i to na svim jezičkim nivoima.⁷

U ovom romanu jezik je ključan za istraživanje identiteta, kulturnog nasljeđa, socijalnih odnosa i psiholoških stanja, čime doprinosi dubokom razumijevanju lika i njegovog mjesta u društvu.

3.2. Fonostilematika govora likova

„Fonostilistika istražuje izražajna sredstva i stilističke postupke na fonetsko-fonološkom i prozodijskom planu, a osnovna jedinica joj je fonostilem“ (Katnić-Bakaršić 1999: 80).

Fonostilistika je jezička disciplina koja proučava funkcije i stilističke efekte koji se postižu upotrebom određenih fonetičkih i fonoloških karakteristika jezika. Drugim riječima, bavi se kako određeni zvukovi, naglasci, intonacija ili ritam u govoru utječu na stilski dojam ili poruku koju

---

⁶ O jeziku kao subjektu priče v. u Božanić (2019).

⁷ Pod vernakularnim idiomom Joško Božanić (2019: 21) podrazumijeva idiom koji je određen „govornom komunikacijom, pripadnošću oralno-auralnoj kulturi, pa je stoga njegov izražajni fond, kao kolektivni jezični tezaurus, podloga jezične kreacije u kolokvijalnoj dijaloškoj komunikaciji kao i stvaralačkom poetskom jezičnom činu u usmenosti i mediju pisane riječi“.

jezični izraz prenosi. Ova disciplina povezuje proučavanje jezične strukture s njenim stilskim i emocionalnim implikacijama, istražujući kako zvukovi jezika mogu doprinijeti izražavanju različitih nijansi i efekata u komunikaciji. Fonostilistiku zanimaju simboli glasova i njihova opozicija, ali i sve psihoakustičke kvalitete u govoru.

Kaplan koristi fonostileme da naglasi socijalni i kulturni identitet likova. Različiti dijalekti, akcenti i stilovi govora služe kao pokazatelji njihovog porijekla, društvenog statusa i ličnih karakteristika. Kroz upotrebu specifičnih jezičkih izraza i stilova, Kaplan prikazuje složenost društvenih odnosa i kulturnih normi u zajednici u kojoj se radnja odvija. Ovi detalji omogućavaju čitatelju da bolje razumije dinamiku između likova i njihovih interakcija. Stil govora svakog lika doprinosi njihovoj karakterizaciji. Način na koji likovi izgovaraju riječi, njihov ton i ritam govora mogu otkriti njihove emocionalne nijanse, namjere i psihološke profile. Različiti stilovi i akcenti mogu dovesti do nesporazuma i tenzija, što doprinosi dramatskom razvoju radnje i dodatno komplikuje međuljudske odnose. Kaplan detaljno koristi jezičke karakteristike da bi stvorio određeni ambijent i emocionalnu dubinu u svom djelu. Drugim riječima, fonostilistika govora likova u romanu ključna je za razumijevanje karaktera, socijalnih odnosa i atmosfere u svijetu romana.

3.2.1. Vernakularne fonometaplazme

U ovom dijelu rada pažnju ćemo posvetiti fonometaplazmama, modifikacijama leksema na fonološkom nivou, koje se primarno javljaju u razgovornom stilu, odnosno mjesnim govorima. Vernakularni stil ostvaruje se karakterističnim kolokvijalnim te posebno regionalnim riječima koje se oformljuju po principu restriktivnih, adjekcionih i supstitutivnih fonometaplazmi.

Luka Zima (1880/1988: 202) kaže da fonometaplazme nastaju „dodavanjem, oduzimanjem, kadkad slievanjem i premještanjem slova u rieči“. U njima „najmanje ima estetičnog efekta, jer one nisu plod uobražavanja; nekoje od njih su provincialismi, mnogim je povod metrička potreba, da se rieč lašnje u stih smjesti; ima ih, koje se i u običnom govoru čuju.“ (Ibid.) U savremenoj lingvostilističkoj literaturi fonometaplazme se, kao modifikacije leksema na fonološkome nivou, dijele na prostriktivne, restriktivne, supstitucijske, mutacione i transpozicione, ovisno, dakle, o

poziciji dodavanja, oduzimanja, premještanja ili zamjenjivanja glasovnog ili slogovnog elementa u riječi (Čarkić 2006: 119).

Usmjerit ćemo se na analizu restriktivnih fonometaplazmi jer se one posebno često javljaju u govoru likova. Među restriktivnim (detrakcionim) fonometaplazmama u govoru likova ističu se *sinereza, apokopa, sinkopa te kraza*.

Sinereza se ubraja u detrakcione fonometaplazme koje nastaju redukcijom nekog elementa iz primarnog oblika lekseme. Sinereza predstavlja sažimanje dvaju samoglasnika ili slogova u jedan. Posebno je karakteristična za kolokvijalni jezik, naprimjer: reko, čito, našo, ukino, poso, trebo, napiso i dr. Ova je fonometaplazma vrlo česta u dijaloškim sekvencama romana „Meho“.

U nastavku navodimo razgovor trojice mladića koji u kafani sjede za stolom do Mehinog. Meho sluša njihov razgovor:

Za stolom do Mehinog sjede tri mladića i smiju se. Jedan priča kako se u njegovom selu nalazi neki slijepac koji tvrdi da zna čitati ona hrapava slova za one što ne vide.

- I oni mu turili u ruke šmirgl papir. I znaš šta je **reko**? Odavno nisam vako nešto **čito!** (17)

Ti isti likovi u drugoj situaciji kritikuju one koji su zarad politike dobili određene privilegije, a nisu se borili u ratu:

- Ima ih po dvije penzije, ovu civilnu i invalidsku, a rata nisu vidjeli. Po podrumima se izležavali, među ženama i djecom.
- Ma ja bi svima koji nisu ranjavani odmah **ukino!** – ponovi drugi, otpi gutljaj pive, pa dodade: - I da sve što su dosad primili vrate! (84)

Naredni primjeri su dijalozi između:

a) Mehe i njegove supruge Senade:

- E Muriz se **našo** da priča...Prima invalidsku, a zdrav ko dren! Nije ga u ratu promaha dofatila, a kamo li geler. (27)

- Pričale kako se pare skupljaju i kako neki ne daju. A Ajkuna i ona joj nevjesta, na Muriza drvljem i kamenjem. Bio im **reko** malu zaposliti u Bingo, pa ništa od toga.
- I Ajkuna bi odmah sve... Unuka joj tek završila školu pa bi odma i **poso** da dobije... Kontam u sebi, dok ih slušam, pa vite mene. (57)

- De ti bi? - dočeka ga s vrata. - A evo s Murizom popio kafu. **Predo** mu pare od sergije.
- Je li ti ikakvu priznanicu **napiso**? (88)

- A šta ćeš ti, moj Meho, obući? – nastavljala bi Senada. – **Trebo** si, bogme, otići uzeti nešto na se. (136)

- Po svadbama ih nosaju otkad smo se vratili – dok Senada gleda zastavu, objašnjavao je Meho – sumnjam da ih je ikad iko **opro**. (155)

- Da si bogdo hodžu **priupito**. - Šta da sam **priupito**? - Meho se odmah ljutnu. (155)

b) Mehe i Šabana:

- Ma nije to Muriz tako mislio, već narod **okreno** priču. (43)

c) Mehe i Ibre:

- **Reko** sam mojima ako umrem, da jadni nisu da me u njegovoj garaži kupaju. (50)

d) Mehe i Muriza:

- Je li me ono pašče jamljalo u usta? – upita Muriz čim se Meho javio.
- Nije, **otišo** odmah za tobom. (87)

- Ne znam, svega mi, Murize...- ponavljao je Meho.
- Kako, bolan, ne znaš? Pa sjedio si tu!
- Nisam ga **slušo**, a što sam čuo, nisam upamtio. (153)

e) Muriza i hodže:

- Pa nisu svi koji su u ratu poginuli bili muslimani. Među njima je bilo i onih što su sovali i alkoholom se opijali, možda su se neki i drogirali, bludničili... Takve ja na ploču ne bi **mećo!** – reče hodža i zašuti. (29)
- Osim ovog sa Šabanom, ja sam **sazvo** sastanak i da vidimo na čemu smo, da malo sagledamo stvari, pa da planiramo otvor. (109)
- Ne znam, hodža... – reče Muriz, pogleda u ostale članove, pa nastavi: - Jes, znam ja da ti govoriš kako treba, ali ja se ne bih sa selom **igro**. Pogotovo sad pred otvor. (110)

Sinan, iako predstavljen džematu kao „profesionalni voditelj“, koristi jezik koji je mještanima blizak:

- Ko vam je ovo **šalovo?** - gledajući kupolu s koje je visio luster, znašajno ih upita Sinan.
- Šarić – ponizno mu odvratila Muriz.
- Pa je li **mogo** dasku malo bolje oblanjati? – reče Sinan i odmahnu glavom. (131)
- Sve sam **isplaniro** – trznu se najednom Sinan. (152)

Apokopa je izostavljanje glasa, sloga ili slogova na kraju riječi.

- Pa hoćemo li kafu, moreš li je **pit**? (36)
- Neka, evo tačno **dvanes**, samo da malo vijesti čujemo... (41)
- A nikako. Čim noć, svaka me kost boli. Dvije operacije sam imala, šta ćeš **očekivat**...(43)
- I Ajkuna bi odmah sve... Unuka joj tek završila školu pa bi **odma** i poso da dobije... Kontam u sebi, dok ih slušam, pa vite mene. (57)
- Ima se šta **pojes**, ako ste gladni – reče Hata pa krakom šala iz oka izvadi suzu kao da vadi trun. (77)
- Pa u džamiju se jedino o bajrame ide, a on pravi **šes** česama, da se ko biva ne pravi gužva kad se abdest uzimlje. (124)
- Moreš **mislit**, moj Meša...(165)
- Ja baš! – odnekud se tu stvorio Šerif. – Što je uče kad se zna da uvijek neko na nju u **nesvjjes pane**?! (178)

Sinkopa je izostavljanje glasa u sredini riječi. Prve dvije sinkope nalazimo u Senadinom govoru, druge dvije izgovara Hata, treću nalazimo u Murizovom govoru i posljednju u govoru Mehinog najboljeg prijatelja Eska:

- I Ajkuna bi odmah sve... Unuka joj tek završila školu pa bi odma i poso da dobije... Kontam u sebi, dok ih slušam, pa **vite** mene. (57)
- A svega **pane** u kiši... I masnoće, i pijeska... (156)
- Vidi Mehe! Moj Meho, ne znam kad sam te viđela. Ulaste... – skloni im se Hata s vrata. (74)
- Neću, velim doktoru pod nož, taman odmah umrla. Jes me strah da ne **panem** s noga, pa ko bi onda oko mene? (77)
- Kad **paneš**, **neš** odmah umrijeti, trat će to koji minut, jeboga ti, pa je li? (164)

Kraza se također ubraja u detrakcione figure i predstavlja spajanje susjednih riječi u jednu riječ; završni samoglasnik prve i početni samoglasnik druge riječi slivaju se u jedan glas. Iako nema puno primjera, izdvojili smo: *naćemo*, *naće se*. Oba primjera izgovara lik Muriz.

- **Naćemo** nekog ko kleše kamen pa nek fino ispiše. (65)
- Ja predlažem – podiže ton Muriz – da se o ovome ne raspravlja sad. Ima do ploče, **naće se** neko rješenje. (30)

3.2.2. Fonička vrijednost alonžmana

Fonostilistika je jezička disciplina koja proučava stilističke efekte i funkcije koje se postižu upotrebom određenih fonetičkih i fonoloških karakteristika jezika. Drugim riječima, bavi se kako određeni zvukovi, naglasci, intonacija ili ritam u govoru utječu na stilski dojam ili poruku koju jezični izraz prenosi. Ova disciplina povezuje proučavanje jezične strukture s njenim stilskim i emocionalnim implikacijama, istražujući kako zvukovi jezika mogu doprinijeti izražavanju različitih nijansi i efekata u komunikaciji. Fonostilistiku zanimaju simboli glasova i njihova opozicija, ali i sve psihoakustičke kvalitete u govoru.

„Alonžman je figurativno produžavanje trajanja nekog od glasova u toku jezičke realizacije“ (Kasumović 1990: 116). Riječ je o „fonološkom sredstvu koje dolazi do izražaja u narodnom govoru, ili kao elemenat tradicije ili se vezuje za određene običaje vezane za svakodnevni život“ (Ibid). Upotrebom alonžmana konkretizuju se dijalektološki folklorni elementi kraja i ljudi o kojima se u djelu govori, stoga on ima evokativnu funkciju. Alonžman ima i ekspresivnu stilističku vrijednost jer se njime odslikava i portretira psihološko stanje govornika.

U romanu „Meho“ fonička vrijednost alonžmana igra važnu ulogu u oblikovanju karaktera i atmosfere. Kaplan koristi fonetske elemente kako bi dočarao autentičnost dijaloga i emocionalno stanje likova. Ova fonička obilježja mogu uključivati naglaske, dijalekatske izraze i ritmičke uzorke koji doprinose stvaranju živopisne slike lokalnog identiteta i socijalne dinamike. Fonetske i stilističke karakteristike koje se odnose na zvuk i ritam govora igraju ključnu ulogu u stvaranju atmosfere i karakterizaciji likova.

Evo kako ih možemo grupisali prema vrsti komunikacije:

1. Alonžmani dozivanja i odazivanja

Ovi alonžmani koriste se kada jedna osoba doziva drugu, a druga odgovara ili reagira na dozivanje.

- Šerif je rukom kucnuo od staklo i dvaput zovnuo Haaatooo! (74)
- Šabane! Ooo Šaaabaneeee....
- Jah, štaaa je? – začu se iz garaže (40)

2. Alonžmani kojima se iskazuje empatija

Ovi alonžmani su fokusirani na izražavanje empatije ili sažaljenja u određenoj situaciji ili prema nekoj osobi.

- Kaaadaaaa, moooj Meho..? Žaaaloosna mu maaaajka...!!! – zavrti Senada glavom i poče plakati. (103)
- Eeee, mooj sine, sve je to fino... – dok stavlja pepeljaru na sto govori Hata i vrti glavom – ali njih ništa ne može vratiti. (76)
- E moooj Meho... Pa mogo ti je Muriz šesnes freza dosad srediti. (49)

3. Alonžmani sa samorefleksijom ili introspekcijom

Ovdje se govori o nečijem osjećaju ili unutarnjoj reakciji prema nekoj situaciji, naprimjer u pričanju ili pjevanju:

- A jaaaa ti – sa strašću bi starac uvodio sebe u priču, nakašljavao se, glasom grmio, oponašao vjetar, vijavicu... (147)
- E on vam je napisao sve ilahije. Znete li onu Šehiidiiii.... – tad Sinan zatvori oči pa poče pjevati heeeej, miljeee-niiii-ciiii, gdje ste vi... (152)

3.3. Evokativna leksika i govorna karakterizacija likova

U evokativnu leksiku ubrajaju se lekseme koje pripadaju dijalektu, lokalnom idiomu, određenom društveno-povijesnom trenutku, odnosno leksici specifičnoj za kulturu i zajednicu. U književnosti su to jezička sredstva koja podsjećaju (evociraju) i autentično slikaju određenu sredinu, likove ili vrijeme. Služe za stvaranje kolorita sredine jednog ili drugog regiona, ili za generiranje nekog lika, odnosno za tipizaciju jednog ili drugog područja. Javljaju se kao sredstva ambijentalne tipizacije. Njihova evokativna funkcija čini ih ekspresivnim.

Leksika koja karakterizira hercegovačkoga čovjeka prisutna je kako u govoru Kaplanovih likova tako i u autorskom tekstu. Potkrijepit ćemo to sljedećim primjerima:

Dok je Omer živ bio, posadili bi i **kavada** i paprika, ali kako njega nema, eno bašče, trava do koljena. (77)

S lovačkim puškama, koje su im stršile visoko iznad glava – košto iznad kavada strše pritke – u hladna predvečerja, seljaci, predvođeni ponekim iskusnim lovcem, zaputili bi se u šume iznad sela i tražili zvijer koju bi im drhtavim glasom opisivala starica ogrnuta **bičaljom**. (144)

Po čitave dane **čumijaš** na pijaci i niko ti ne garantuje da ćeš je prodati. (120)

U novembru, kad puhne jugo i duhan **omeči**, s kanafa bi ga snizivali i **demetili** u **denjkove**, a onda ga odvezli u Duhansku stanicu u Stocu, izvagali, uzeli pare kući. (120)

Naslonjen na **botnike**, zatvorio bi oči ili slušao priče koje bi pripovijedale starije žene i čije su riječi u sebi nosile mirise iz prošlih i nestalih vremena. (54)

Navečer, dok bi umoran pio kafu na **čatrnji** ispred kuće u kojoj su boravili, na tim sijelima kao da bi uspio udahnuti dašak tog prijeratnog vremena za kojim je i toliko čeznuo. (54)

Evokativnom leksikom, autor ne samo da oblikuje karaktere, već i naglašava kulturne i društvene specifičnosti određenih sredina. U analizi citiranih primjera, jasno je kako evokativna leksika usmjeravanje pozornosti čitatelja na određene osobitosti govora likova, kao i na specifičnosti života u dubravskom kraju.

3.4. Emocionalno-ekspresivna leksika u govoru likova

U lingvističkoj stilistici se pod emocionalno-ekspresivnom leksikom u užem smislu podrazumijeva „leksika koja izražava emocije, subjektivni stav govornika (npr. pejorativi, hipokoristici, mnogi intenzifikatori, uzvici...)“ (Katnić-Bakaršić 2007: 218). Ova se leksika može podijeliti na *inherentnu* i *kontekstnu*. U inherentno ekspresivnu leksiku ubrajaju se: pejorativi i hipokoristici, vulgarizmi i psovke, žargonizmi i argotizmi, arhaizmi, frazemi, onomatopeizmi, a u kontekstno ekspresivnu – figurativna upotreba riječi (Ibid.). Dalje u tekstu bavit ćemo se inherentno ekspresivnom leksikom kao stilskom dominantom leksičkog sloja romana „Meho“. Posebno će nas zanimati tonalnost emocionalno-ekspresivne leksike u govoru likova, tj. u upravnome govoru.

Jezik romana „Meho“ obilježen je osobinama (raz)govorne komunikacije, kako u jeziku likova, tako i u autorskom tekstu. Tome svjedoči odabir neformalnog rječnika s dominantnim kolokvijalizmima, razgovornom frazeologijom, poštapalicama, uzvicima i sl. Ova jezička i stilistička sredstva ekspresivno upućuju kako na međusobnu bliskost tako i na konfliktnu interakciju likova.

3.4.1. Razgovorni frazemi

Frazemi se definiraju kao „višeslojni spojevi koji se po nizu karakteristika razlikuju od slobodnih skupova riječi i sintagmi“ (Tanović 2000: 11). Ova jezička sredstva „igraju značajnu ulogu u nastojanju da se jezički izraz učini slikovitijim i ekspresivnijim“ (Ibid.). Ubrajaju se u inherentnoekspresivnu leksiku. Njihovo se značenje prenosi na „asocijativno-konotativni plan značenja“, što im daje „ekspresivno-slikovita, a ponekad i emocionalna obilježja“ (Ibid. 48).

Razgovorni frazemi funkcioniraju kao posebni značenjski i smisaoni segmenti. To su jezičke jedinice koje imaju svoju posebnu ekspresivnostilističku boju. Njihova se ekspresivna vrijednost ogleda u funkciji prenošenja različitih emocionalno, pejorativno ili meliorativno, obilježenih sadržaja. Drugim riječima, to su jezička sredstva kojima se neusiljeno i jednostavno, ali upečatljivo i slikovito, prenose različiti sadržaji poruke. Često se upotrebljavaju u svrhu sugeriranja humora, parodije, ironije, familijarnosti. Razgovornim frazemima iskazuje se subjektivni stav u odnosu na predmet govora, kao i na odnos prema sagovorniku.

U jeziku romana „Meho“ uočljivo je ekspresivno prenošenje subjektivnog stava posredstvom frazeološke jedinice, naprimjer, neodobravanja, iskazivanje ironije, prezira, šaljivosti, familijarnosti. Nalazimo ih kako u upravnom govoru, tj. govoru likova tako i u autorskom govoru, odnosno u narativnim sekvencama romana. Navest ćemo najprije primjere frazema u dijaloškim sekvencama romana:

Mehin džemat jedini u Dubravama još nije napravio službeno otvaranje džamije. Zato ih seljaci iz ostalih dubravskih džemata zajebaju kako su tanki muslimani i žale dati pare za avliju, gasulhanu i hodžinu kuću. To najteže pada Murizu, pa je sve oštiji po pitanju članarine.

- Treba svakog **za vrat** da plati! Da se stvari više pomaknu s mjesta!

Mogli bi oni džamiju otvoriti i bez gasulhane, pa i bez *hodžinske* kuće, ali bez avlije nema smisla praviti svečani *otvor*. Zar da im se muftija mostarksi smije i da ih stolačke hodže poslije šupaju?!

- Pa šta predlažeš? – pita hoda Muriza.
- Predlažem mobilnu sergiju...

Na Murizove riječi svi se zbuniše.

- **Ako neće brijeg Muhamedu, hoće Muhamed brijegu!** – Ispali Muriz, pa samouvjerenio objasni:
- Organizovati se, pa od kuće do kuće. Nek svak metne koliko ima i može. (...) (21)

Meho i Senada beru, djeca im donose prazne gajbe, a pune iznose na mrginj pored puta. (...)

- E Muriz se našo da priča... Prima invalidsku, a **zdrav ko dren!** Nije ga u ratu promaha dofatila, a kamo li geler. (27)
- Ne znam, hodaž, šta da ti kažem, ti bolje znaš... – poče Muriz. **Tvoja je starija** u svakom slučaju. Ali to će posvađati selo... Ako neke stavimo, a neke jok, ko će **ljudima na oči!?**
- Ne znam – reče hodža – ali ja samo velim kako bi trebalo i kako je po islamu. Jedino što možemo jest da ničije ime ne stavljamo već da napišemo: spomenik šehidima poginulim u odbrambenom ratu. **I mirna Bosna.** Jer da na ploči, još pred džamijom, stoje imena ljudi koji nikada u nju kročili nisu... pa kakva je to poruka današnjoj omladini?! (30)
- Opet su žene neki dan, na tehvidu u Ajiše, pričale o sergiji – prozbori Senada kad je Meho spustio slušalicu.
- Šta je sad?
- Ma ništa posebno. Pričale kako se pare skupljaju i kako neki ne daju. A Ajkuna i ona joj nevjesta, na Muriza **drvijem i kamenjem**. Bio im reko malu zaposliti u Bingo, pa ništa od toga. (57)
- Pa ne puši toliko, moj Meho... – govorila bi mu ona oprezno i blagim glasom, da ga slučajno ne naljuti. – I džamija i otovor više... Vala su mi **na život udarili...** A kad si se zadnji put

vago, moj Meho? – rekla bi Senada pa se dohvatila fildžana i, srčući kafu, ko fol zagledala u nešto, osluškivala hoće li Meho konačno nešto reći. (136)

Frazeme koji odslikavaju različite oblike nesuglasica, od verbalnih sukoba do dubljih, dugotrajnijih konflikata među likovima, nalazimo kako u neposrednim dijaloškim sekvencama tako i u autorskoj riječi. Kao naročito ekspresivne izdvajamo modificirane frazeme *bogatiti se na tuđoj mucu, igrati se glavom, s rogatim se bosti*:

- Ne bi mu ja dozvolio da on sazivlje ko će govoriti i dovodi bagru što **se bogati na mucu** matera koje su đecu pogubile. (125)
- Jes, znam ja da ti govoriš kako treba, ali **ja se ne bih sa selom igro**. (110)

Ostali su se pravili da priču o invalidninama ne čuju, jer znali su da Ibro provocira Muriza, a s Murizom **se nije bosti**, stranački je čovjek. (84)

U narativnim segmentima romana Kaplan, pri slikanju pojedinih karaktera, nerijetko poseže za frazemima kojima ekspresivno opisuje želju za interakcijom ali i otpor prema njoj. Tako, u ekspresivnom slikanju Mehina karaktera posredstvom frazema saznajemo da Mehi **nije bilo do priče** i nikako **nije mogao preko usta prevaliti** niti jednu riječ u vezi sa otvorom džamije, ne samo pred Šefikom, već ni pred kim koga se to nije direktno ticalo, ali je o svečanosti morao razgovarati zbog obaveze, kao član džematskog odbora (135). *Ne biti nekome do priče* ima sinonimno značenje s frazemom *preko usta prevaliti*, a oba se frazema odnose na teškoću uspostavljanja komunikacije i želje za razgovorom o određenoj temi – ovdje Mehi *nije do priče* o otvorenju džamije jer sam nije želio da bude upleten u taj događaj, kao ni da ga drugi optužuju da je isti kao ostali članovi džamijskog odbora koji krađu novac i rade za stranku. Mehina tjeskoba i teret razgovora o otvaranju džamije nastavlja se u rečenici: *Najradije bi da s tim nema ništa, da u džematski odbor nikada nije ni ušao, da je sa svima u selu zdravo za zdravo i da se njegovo ime ne uzima u usta po hatmama i tevhidima* (121). Značenjski sadržaj frazema *zdravo za zdravo* upućuje na hladnoću u međuljudskim odnosima, obavljanje dužnosti pozdravljanja na ulici, ne ulaženje u dublje teme u razgovoru i međusobno neviđanje. Ponukan željom da nije član odbora i da nema nikakve veze sa džematom, Meho bi najradije da se ni s kim i ne druži, da ne mora raditi s ljudima niti razgovarati kako im sutra ne bi na taj način dao povoda da ga ogovaraju, odnosno da mu *ime ne uzimaju u usta*. Frazem *uzimati u usta* dolazi u različitim varijantama, s različitim stepenom ekspresivnosti,

naprimjer, u unutrašnjem monologu: *Mehi teško pada što selo s njim plače usta i što neki misle da oni iz džematskog odbora krađu pare. Od toga mu je muka, a sve malo-malo pa neko pred njim namjerno zametne baš tu priču. Nije ni senadi prvi put da takve stvari zapitkuje. Nije valjda da i ona sumnja u njega? – дума Meho berući breskve. (26). Ili, naprimjer: *I još će na kraju ostati zapamćen kao lopov, jer kad te selo uzme u usta – a njega je, sve su prilike, već uzelo – ničim se više oprati ne možeš.**

Frazemi – *plakati usta i uzeti u usta* svaki vlastitim stepenom ekspresivnosti upućuje na ogovaranje i trač. Glavnom liku Mehi je vrlo važno šta će narod misliti o njemu, važno mu je da mu *obraz ostane čist*. Kaplan, zapravo, na ovaj način slika mentalitet mještana i njihov kulturni kontekst, upotrebom navedenih frazema naglašava da je mještanima vrlo važno, da vlada strah od toga *šta će narod reći*. U jednoj od prethodnih rečenica nalazi se frazem *ničim se više oprati ne možeš* u značenju da kada selo jednom kaže nešto ružno za tebe, uvijek ćeš sa sobom nositi to ružno bez obzira je li istina ili nije. Meho je zbog toga najviše i patio i žalio što je preuzeo na sebe obavezu rješavanja teškoća u džematu. Za razliku od Mehe, ostali likovi naslikani su kao oni koji uglavnom mnogo i bez ustezanja govore, a bivaju i rezignirani ako ih ko zaustavi ili prekine u njihovoj govoranciji. Takve karaktere i komunikativnu dinamiku među njima Kaplan će, naprimjer, oslikati koloritom razgovornog frazema *presjeći koga* dok govori:

I hodža se, kad vidje da je uznemirio džematlije, složi sa Murizom i ušuti. Nije mu bilo pravo što **ga je Muriz presjekao** i što su se ostali članovi odbora odmah s njim solidarisali, ali vidje da mu ne ostaje prostora za ozbiljniju diskusiju. (30)

Frazemi koji upućuju na emocionalne reakcije i stanja snažno oslikavaju Mehin unutrašnji život, njegov stid, tugovanja, ljutnje i uzbuđenja. Izdvajamo sljedeće: *Meho htjede u crnu zemlju propasti. (125) Senada i djeca su kući i znaju – čim ga nema – da breskva ne ide i da će se vratiti pun ko puška. (13) Nikako se nije mogao otresti tuge koja mu se zavukla pod kožu kad su on i Šerif bili u Hate. (88) I njega je zbog nje stezalo oko srca. (176)*

Frazemi u dijaloškim sekvencama:

- Deca nam izginuše sevet nečijih ograda, **ostaviše živote** po onom kamenjaru, a ni ovce tamo ne pasu više... (76)

- Kukala mu majka – poče Šefika – što sramotu na kuću navuče. Tri šćeri, sve tri ih obilježio do kraja života. Ma šta obilježio, **u crno ih zavio!** (105)

emocionalno-ekspresivni su izrazi kojima mještani-likovi snažno iznose svoja osjećanja kao reakcije na žrtve, nesreće i traumatične gubitke iz ratne prošlosti ali i na one nesreće koje oblikuju njihov svakodnevni život.

3.4.2. Žargonizmi i psovke

Analiza leksike s ograničenom sferom upotrebe omogućuje sagledavanje različitih aspekata kulturnog i društvenog života. Žargonizmi se koriste da bi se prikazale specifične socijalne grupe ili situacije, često s humorom ili ironijom. S druge strane, opscena leksika i psovke izraz su snažnih emocionalnih reakcija. Ove leksičke jedinice omogućuju čitateljima dublje razumijevanje likova i njihovih odnosa, kao i društvenih normi i vrijednosti unutar zajednice.

Kao ekspresivno markirana jezička sredstva koja odražavaju reduciranost dijaloških replika te govorno karakteriziraju likove navest ćemo primjere dijaloških sekvenci u kojima su zastupljeni univerbi. „Univerbi, kao i drugi tipovi ekspresivne leksike, daju komunikaciji emocionalnu tonalnost, što se na skali prestižnosti vrednuje kao sniženost stila. Normativna upotreba jedinica ovog tipa karakteristična je za nezvaničnu, spontanu komunikaciju.“ (Ristić 2004: 191). Univerbe kao ekonimična i stilski efektna jezička sredstva nalazimo u dijalozima romana „Meho“ u kojima se komunikacija odvija u užem krugu međusobno bliskih govornika-likova. Prethodno znanje i prepoznatljivost situacije, kao i pragmatički elementi komunikacije, omogućuju njihovu interpretaciju:

- Pijete li **bijelu**? Ima mlijeka.
- Ja ću **crnu** – reče Meho.
- Ja pijem **bijelu**, ali nema veze, mogu i **crnu** – htjede joj Šerif olakšati. (76)

- E Muriz se našo da priča... Prima **invalidsku**, a zdrav ko dren! Nije ga u ratu promaha dofatila, a kamo li geler. (27)
- Ponesi mi kilo **mljevenog** i dvakila bataka, sutra je dženaza. (32)
- Zato se meni ujutro i ne ustaje. Jer kad otvorim oči, na podu kraj kreveta **kaubojke**, na stolici **kožnjak**, kraj glave Marlboro. (72)

Psovka – kao vid verbalne odbrane ili reakcije na neki neprijatan izazov – sveprisutna je u razgovornom jeziku, pa s tim u vezi vidljivo je zastupljena i u dijaloškim sekvencama. U dijaloškim sekvencama romana „Meho“ psovke su nerijetko upotrijebljene kao uzrečice. One kao ekspresivna sredstva govorno karakteriziraju likove i živo slikaju njihovu interakciju. Evo nekih primjera:

- Pa **jeboga ti**, Meho, u SDA, ta nećeš u HDZ! – reko mu je tad jedan od članova odbora, a Meho se zaprepastio što je ovaj opsovao u džamiji. (15)
- Pa, **jeboga**, valjda se zna ko je šehid, a ko nije!? (29)
- Firma je to, oni **zajebu** u trenu, uigrani su da prevare. (48)
- **Jebo** ovo ovdje: slušaš rkonrol i svi te odmah drukčije gledaju....Amerika, moj Meša, Amerika...To je moja domovina. **Jebeš** ovo. (72)
- **Jebo** ga njegov bogo! (123)
- Ali jok, on će avliju i šadrvan, da ga **jebo** šadrvan! (124)
- Pa ti bi im momci prvi, da se dignu iz mezara, **jebali** majku! (126)
- **Jebala** ih njihova država, da ih **jebala**! (126)
- Šta ću, bolan, pustiti!? Sutra da se zarati, ginuli bi ja i ti. Muriz i ko Muriz bi put pod noge, a nas ko **jebe**! (127)
- Ali to za video, **jebote**...U svakoj se kući gledalo filmove tada. (164)
- E **jebaji** ga. (164)
- Nego nakav **zajeban** strah. (165)

Likovi u romanu „Meho“ spontano i neusiljeno izražavaju svoja afektivna stanja, pa se u njihovom govoru javljaju i **pejorativni ekspresivi**. Kao i psovke i pejorativno ekspresivna leksika spada u kategoriju leksike izravnoga imenovanja. Pejorativni ekspresivi uslovljeni su psihičkim,

socijalnim i kulturalnim faktorima, a jaljaju se u familijarnom i intimnog govorenju (Ristić 2004: 73). Navest ćemo neke primjere:

Meho još nije došao do kuće kad ga je nazvao Muriz.

- Je li me ono **pašče** jamljalo u usta? – upita Muriz čim se Meho javio.
- Nije, otišo odmah za tobom. (87)

Meho je bio taman ulazio u kafanu kad je Ibro, koji je sjedio sa svojom dvojicom argata galamio.

- Ono **govono!** Ono **govono** da nam određuje ko će se kopati u harem, a ko neće?! (...)
- On da za mrtva čojeka kaže da ga ne treba kupati?! On... **Šugo jedan!**
Ibro se nije gasio.
- Do rata ga ko mazluma vodili, a sad nam kroji sudbinu. I taki danas u Boga vjeruju?! **Pu!** (124)
- Reko sam mojima: ako umrem, da jadni nisu da me u njegovoj garaži kupaju. **Usran** ću pred Boga ako treba, ali mene u Murizovoj garaži, pa još u Salkinim badnjevima, niko neće kupati! (50)

Kako se to vidi iz navedene analize, Kaplan se koristi razgovornom leksikom, ekspresivno i emocionalno markiranom, kako bi postigao višeslojnu funkciju koja doprinosi realističnom oslikavanju likova, njihove unutrašnje borbe i odnosa s vanjskim svijetom. Funkcija ekspresivne leksike u romanu je višestruka: ona čini jezik živim, autentičnim i emocionalno snažnim, omogućujući dublje razumijevanje likova, njihovih unutrašnjih i vanjskih konflikata, kao i šireg društvenog konteksta u kojem se radnja odvija.

3.5. Govor o govoru i ekspresivnost glagola govorenja u autorskim remarkama

„U modelu prenošenja *tuđe riječi* autorski se dio u literaturi obično naziva autorska remarka“ (Hadiefendić-Parić 2016: 101). Autorska remarka je autorski govor koji uokviruje tuđu riječ (govor lika). Ona se percipira kao *govor o govoru*, pa je njena funkcija – funkcija metajezickog komentara tuđega govora, „što može biti važno za opis stila pisca i lingvostilističku analizu književnoumjetničkog teksta općenito“ (Ibid.:110).

Ekspresivnost glagola govorenja i njihova specifična semantika u autorskim remarkama ostvaruju značajnu ulogu u oblikovanju narativa i karakterizaciji likova. Kaplan koristi raznovrsne glagole govorenja – neutralne, prstonarodne, dijalekatske, posebno žargonske – kako bi prenio emocije, ton i intenzitet komunikacije među likovima:

- Vi ste, bezbeli, upoznati da se skupljaju pare za džamijsku avliju – **prozbori** Meho dok je Munta sipala kafu. (42)
- Fino ime – vedro **dobaci** Šerif. (43)
- Ako neće brijeg Muhamedu, hoće Muhamed brijegu! – **Ispali** Muriz, pa samouvjereno objasni (...). (21)
- De, bogati – nervozno joj **odbrusi** Meho. (98)

U nedostatku brojnijih i tananijih nijansi u semantici glagola govorenja pisac poseže za **adverbijalnim oznakama** kao fakultativnim dodacima komunikativno vrlo bitnim da govorenje učini slikovitijim ili ekspresivnijim:

- Ma ja gledao prvo poluvrijeme i ugasio koliko sam se nasekirao – skoro **bevoljno se uključio** Ajsin zet, koji onda malo odšuti, pa **se obrati** Mehi:
- A ti, Meho, ne gledaš utakmice?
- Ma jok, mene to ne ljubi.
- Ni reprezentaciju ne gledaš?! – okrenu se prema Mehi mladić koji je prebiraao nešto po računaru, pokušavajući shvatiti zašto je štampač najednom zastao.
- Nisam – **nevoljko** mu **odgovori** Meho.
- Golemo! – **reče** mladić i ponovo se okrenu monitoru. (37)

- E popit ćete kahvu da će sve izgorit! – **odlučno reče** Šaban i pođe prema vratima. (40)
- Ma đe će to... Nego, mubarećli vam unuče. Je li muško ili žensko? – **pođe** Meho **okretati priču**.
- Fala ti. Muško? Zaim mu dali ime.
- Fino ime – **vedro dobaci** Šerif. (43)

Junakova je riječ povezana s glasnoćom (jačinom izgovora), visinom i bojom glasa, različitom modulacijom, općenito s rečeničnom intonacijom i tempom govora – elementima kojima pak različiti pisci pridaju različitu važnost (Hadiefendić-Parić 2016: 108). U slikanju navedenih efekata Kaplan se služi opisnim kvalifikatorima kako bi precizirao i iznijansirao govorne vrednote u jeziku likova, naprimjer:

- Murizov Šarić, ja ko će? Stranački to ide. A njih treba dobro nadgledati. Firma je to, oni zajebu u trenu, uigrani su da prevare.
- Ne znam, bogami, Ibro. Znaš i sam koliko se pitam.
- Pa šta ćeš, jeboga ti, u odboru ako se ništa ne pitaš?
- Ja predlažem – **podigne ton** Muriz – da se o ovome ne raspravlja sad. (30)
- Hajde, ali nećemo se baviti – **uglas rekoše** Meho i Šerif. (41)
- Ma u pravu je Senada.... – **tiho reče** – da vala i ovo s *otvorom* hoće proći. (102)
- I oko toga ima posla, da znate! – **ozbiljnijim će tonom** Muriz. (109)
- Pa šta radite s njima? – mladić koji je stajao odmah do Ibre **obrati se oštro** Mehi.
- S čim šta radimo? – sad i Meho **povisi ton**. (38)

U značenju glagola govorenja sadržana je informacija o prirodi junakove riječi, npr. *pitanje*, *molba*, *šaptanje*, *vikanje*, *vrištanje*, *jadikovanje*, *zapovijedanje*, *kazivanje*, *propitivanje* uz često prateće signale o načinu ili okolnosti pod kojima se odvija:

Na Murizove riječi svi se zbuniše.

- Ako neće brijeg Muhamedu, hoće Muhamed brijegu! – Ispali Muriz, pa *samouvjereno objasni*:
- Organizovat se, pa od kuće do kuće. (...) (21)

- Ne znamo, hodža... – **počeše** i drugi **negodovati**. (30)
- Jašta! – **nastavi** Šerif **odobravati**. (110)
- A ti nemaš invalidsku? – opet Ibro **zadirkuje**.
- Nemam – povisi Meho ton. (49)
- Donesider mi novčanik? – **zapovjedi** Šaban Munti koja je stajala i čekala novu priliku da još nešto kaže. (42)

- A ko to, bogati, po mahali priča? – **pita** Meho Senadu, **zamišljen**. (26)
- Eeee, moj sine, sve je to fino... – dok stavlja pepeljaru na sto **govori** Hata **i vrti glavom** – ali njih ništa ne može vratiti. (76)
- Ma ne kažem ja tebi ništa – **reče** Ibro **i na licu mu se ukaza sjena neke neobične sjete**. (50)

Autorska remarka nerijetko sadrži ekspresivnu verbalno-gestovnu komponentu koja opisuje način govorenja likova:

- Neka! – **iskolači** Šaban na nju **oči**. (42)

Meho se na te Ibrine riječi malo lecu, zamisli, pa **sleže ramenima**:

- Ne znam šta bih ti reko... (48)

3.6. Ekspresivna sintaksa u govoru likova

Sintaksička stilistika ispituje sve stileme na sintaksičnom nivou, proučava njihovu funkcionalno-stilsku i ekspresivnu markiranost (Katnić-Bakaršić 1999: 93). Postoje različiti postupci ekspresivne sintakse poput elipse, parcelacije, inverzije. Postupke ekspresivne sintakse možemo još nazvati i sintaksičkim figurama, budući da uvijek nastaju operacijama oduzimanjem, dodavanjem ili permutacijama. Ovi postupci su najviše proučavani u književnoumjetničkom stilu, ali su također zastupljeni i u ostalim stilovima i žanrovima u kojima možemo prepoznati ekspresivnost (Ibid).

U ovom dijelu analize izdvojit ćemo eliptične i nominativne rečenice. „Stilematičnost eliptičnih rečenica temelji se na operaciji oduzimanja redundantnih rečeničnih članova pri čemu se rečenica

svodi na informativno i afektivno težišne riječi“ (Puriš 2015: 82). Eliptičnim rečenicama bliske su nominativne rečenice, naime „u retorici se ponekad nominativne rečenice smatraju podvrstom elipse, budući da je cijeli izraz sažet, predstavljen nominacijom, imenovanjem“ (Katnić-Bakaršić 2007: 254).

Kaplanov stil u romanu „Meho“ karakterizira upotreba rečenica s djelomično elidiranim imenskim predikatom. „Imenski predikat djelomično se reducira na taj način što *izostaje glagolski dio* (kopula *je*), a realizira se leksičko neglagolsko jezgro“ (Puriš 1998: 111). S obzirom na realizaciju neglagolskog jezgra, ove se rečenice tretiraju i kao nominativne. „*Nominativne rečenice* – kao strukture koje vrše funkciju rečeničnog saopćenja bez verbum finituma, u kojima su, dakle, izrečene samo supstantivne riječi – obično se smatraju elipsama u širem smislu. Izostavljanjem glagolske riječi pažnja se fokusira na opaženu sliku, a ne na događanje. Moglo bi se čak ustvrditi da nominativne rečenice (...) vrlo često imaju obilježje sceničnosti ili ostvruguju efekat filmskog kadriranja“ (Puriš 2015: 85). Tako, već na početku romana „Meho“ nalazimo eliptičnu rečenicu s reduciranim imenskim predikatom, a koja efektno, nominalizirajući scenu, poput filmske kamere, uvodi čitaoca u glavni romaneskni sadržaj:

Za volanom Meho, seljak iz Dubrava, suprug i otac dvoje djece. (11)

Kao elementi ekspresivne sintakse u romanu se javljaju eliptične rečenice s potpuno elidiranim predikatom. „Potpuno se elidira predikat *podudaran s predikatom izrečenim u prethodnoj rečenici*. Takav predikat informativno je tautološki i elidira se usljed djelovanja zakona jezičke ekonomije“ (Puriš 1998: 104). Eliptične rečenice s potpuno izostavljenim predikatom u srazmjeri su s porastom afektivnosti usljed čega dolaze do izražaja vrednote izgovorene riječi, stoga su one istovremeno i eksklamativne. Funkcija je eksklamacija potenciranje afektivnosti (Katnić-Bakaršić 2007: 314). Obično se javljaju u govornom činu naredbe, ali i u drugim afektivno potenciranim govornim činovima kojima Kaplan govorno karakterizira svoje likove:

Izdati proglas preko interneta, neka hodža okači na tu džamijsku stranicu i nek odmah svi znaju: ko ne plati svu zaostalu članarinu, nema mu džematskih usluga! **Ni kupanja ni kopanja**. Neka ga u brdo odvuku i neka tamo struhne; živina neka ga pojede. (18)

Muriz vodi glavnu riječ, a ostali slušaju, klimaju i dižu ruke kad on upita *ko je za*. Muriz je omanjeg rasta, sijede glave, s bradom koja kao da mu je nacrtana na licu. Uvijek nosi

pantalone na peglu i košulje. Nekoliko se puta Mehi čak falio da majice nije obuko od kad je iz logora izašo: *Samo košulja! Nek crkne vlah od zavisti! Zakleo sam im se bolan ja – ako preživim, bit ću gospodin čojek! I to gospodin kakvog nikada **neće biti** u njima. **Ma ni među dumama!*** (19-20)

Hodža je objašnjavao kako, po islamu, samoubicu treba sahraniti van harema, jer da onaj ko dignu ruku na sebe **ide** direktno u džehenem.

- **Direktno u džehenem!** – nekoliko je puta ponovio hodža. (108)

Uz to što potencira afektivnost u govoru likova, Kaplan elipsom slika spontanu i opuštenu komunikaciju među likovima. U toj stilističkoj funkciji nisu rijetke elipse s elidiranim složenim glagolskim predikatom – „složeni glagolski predikat svodi se u elipsi na fazni ili modalni glagol, dok je njegov drugi dio (infinitiv ili da+prezent) elidiran“ (Puriš 1998: 110), naprimjer:

- A oklen će mu je, jadan, platiti? Znaš da nemaju.
- Ne znam. Muriz kaže da ga je vidio đe u Frenje u posluži kupuje materijal za picu. Veli: **ne može članarinu, a može majoneze i kečape.** (27)

U dijaloškim se sekvencama ostvaruje sličan stilistički efekat i elipsom s potpuno izostavljenim predikatom. To su elipse u kojima se predikat podrazumijeva ili pretpostavlja na osnovi semantike prisutnih rečeničnih konstituenata (Ibid.: 107), naprimjer:

- Kako si ti, Munte, sa zdravljem? – nastavi Meho.
- A nikako. **Čim noć**, svaka me kost boli. Dvije operacije sam ja imala, šta ćeš očekivat... Evo čekamo da nas iz bolnice zovnu za CT, zakazala ima tri mjeseca. **Vazda po nalazima** i eto ti... (43)

Tipične govorne osobine junaka u romanu „Meho“ posredovane eliptičnim konstrukcijama prepoznajemo kako iz izravne, upravne riječi lika, tj. iz dijaloga tako i iz monologa prenesenog autorovim tekstom:

Mehi se činilo da je to najmračniji mrak i da bi tu, u tunelu – kao malo gdje – vrijedilo zaspati i odmoriti se.

Bio je to mrak kojeg se moglo i opipati.

Takav mrak je sada bio negdje ispred njega, u zimi koja ga je čekala pred televizorom. Još samo *da otvor prođe* – u **Kanadu će on** sa ovog zvizdana koji peče i na kojem se duhan u cigaretama suši da ga se ne može pušiti – jer žeže. **Među vukove, u mračne jazine, u bijelo, u snijeg, u lijepo...** (122)

Analiza ekspresivne sintakse ukazuje na prisustvo jezičnih struktura koje obogaćuju komunikacijske aspekte romana „Meho“. Analizirani primjeri ilustriraju raznolikost izraza i načina na koji se ova sredstva koriste u svakodnevnom govoru, oslikavajući bogatstvo lokalnog jezika i kulturoloških referenci u romanu.

4. Zaključak

U ovome radu istraživali smo jezik i stil romana *Meho* Almina Kaplana. Koristili smo metodu lingvostilističke analize i tako smo prošli kroz sve stilističke nivoe. Krenuli smo od književnih kritika gdje smo se uvjerali da je roman *Meho* roman *koji se ne zaboravlja i kojih je vrlo malo*, kako je to Jergović u svojoj kritici napisao. U nastavku smo izdvojili temeljne pojmove i definirali ih. Objasnili smo šta je to prozni podstil, lingvostilistička analiza, funkcionalna slojevitost romana, stilem i stilska dominanta, vernakularni stil, evokacije i dr. Nakon teoretske postavke, prešli smo na glavni dio rada a to je sama analiza romana.

U analizi romana *Meho* ističe se složenost jezika i stilskih sredstava koja autor koristi kako bi dočarao emocionalne i socijalne aspekte likova i njihovih sudbina. Fokusirali smo se na govor likova i kroz njihove dijaloge i monologe predstavili smo fonostilematiku, vernakularne fonometaplazme, alonžmane, evokativnu leksiku, frazeme i na kraju smo izdvojili inventar leksema. Svi Kaplanovi likovi su „ljudi iz naroda“ i govore narodnim nestandardnim jezikom. Lingvostilistički pristup omogućava dublje razumijevanje tematskih slojeva, kao što su identitet, pripadnost i traženje smisla, čime roman postaje ne samo književno djelo već i značajna društvena kritika.

Ova analiza pokazuje kako je jezik sredstvo za izražavanje misli i za oblikovanje identiteta i stvaranje povezanosti između likova i čitatelja. U konačnici, Kaplanov roman ostavlja snažan utisak, pozivajući čitatelje na razmišljanje o vlastitim iskustvima i percepcijama svijeta oko njih.

Izvor

Kaplan, Almin (2022) *Meho*, Sarajevo: Buybook.

Literatura

1. Antoš, A. (1974) *Osnove lingvističke stilistike*. Zagreb: Školska knjiga
2. Bagić, K. (2012) *Rječnik stilskih figura*. Zagreb: Školska knjiga
3. Bahtin, M. (1989) *O romanu*, Beograd: Nolit.
4. Božanić, J. (2019) *Vernakularna stilistika*. Split: Književni krug Split; Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu; Katedra čakavskog sabora u Splitu
5. Genette, G. (2002) *Fikcija i dikcija*. Zagreb: Ceres
6. Čale, F. (1973) *Od stilema do stila*. Zagreb: Nakladni zavod Matice hrvatske
7. Hadžiefendić-Parić, R. (2016) „Govor o govoru' i glagoli govorenja u autorskim remarkama, u: *Lingvostilistički zapisi*. Zagreb: KDBH “Preporod”
8. Halilović, S. – Palić, I. – Šehović, A. (2010) *Rječnik bosanskoga jezika*. Sarajevo: Filozofski fakultet
9. Jakobson, R. (1978) „Dominanta“, u: *Ogledi iz poetike*. Beograd: Prosveta
10. Jović, D. (1985) *Jezički sistem i poetska gramatika*. Beograd: BIGZ / Jedinstvo
11. Kasumović, A. (1990) *Jezik i folklor*. Tuzla: Univerzal
12. Katnić-Bakaršić, M. (2007) *Stilistika*. Sarajevo: Ljiljan
13. Kovač, Z. (2002) „Stilska funkcija dijalekta/drugog jezika“, u: *Važno je imati stila* (ur. K. Bagić). Zagreb: Disput
14. Kovačević, M. i Lada Badurina (2001) *Raslojavanje jezične stvarnosti*, Rijeka: Izdavački centar Rijeka
15. Kovačević, M. (1998) *Stilske figure i književni tekst*, Beograd: Trebnik
16. Lešić, Z. – Kapidžić-Osmanagić, H. – Katnić-Bakaršić, M. – Kulenović, T. (2006) *Suvremena tumačenja književnosti*. Sarajevo: Sarajevo Publishing

17. Pranjić, K. (1991) Jezikom i stilom kroza književnost. Zagreb: Školska knjiga
18. Pranjković, I. (2003) Jezik i beletristika. Zagreb: Disput
19. Pranjković, I. (2013) „Glagoli govorenja i njihove dopune“, u: Gramatička značenja. Zagreb: Matica hrvatska
20. Puriš, Bernisa (1998), "Sintaksičko-stilističke osobine elipse", *Bosanski jezik*, 2, 103-116
21. Puriš, Bernisa (2003), "Sintaksičko-stilističke osobine parcelacije", *Književni jezik*, 21/2, 87-92
22. Puriš, B. (2015) Žamor večernjaka u koščelama : Lingvostilistikom kroz Grozdanin kikut. Sarajevo: Institut za jezik
23. Puriš, B. (2020) (gl. ur.) "Frazemi kao aksiološki i emocionalno-ekspresivni markeri u putopisnom diskursu", u: A. Ljevo-Ovčina, S. Kešo, A. Ibrišimović-Šabić (ur.), *U zrcalima sjećanja*, 101-114, Sarajevo: Filozofski fakultet
24. Ristić, S. (2004) Ekspresivna leksika u srpskom jeziku. Beograd: Institut za srpski jezik SANU
25. Simić, R. (1990) „Lingvistika stila“, *Književni jezik*, 19/1, Sarajevo
26. Tanović, I. (2000) Frazeologija bosanskog jezika. Zenica: Dom štampe
27. Tošović, B. (2002) Funkcionalni stilovi. Graz: Institut für Slawistik.
28. Vuletić, B. (1986) Sintaksa krika. Rijeka: Izdavački centar Rijeka

Internetski izvori

<https://mvinfo.hr/clanak/almin-kaplan-meho-i-dubravske-price> (7. 7. 2023.)

[Ivan Lovrenović - Ivica Ivanišević o romanu "Meho" Almina Kaplana \(ivanlovrenovic.com\)](https://ivanlovrenovic.com) (24. 9. 2023.)

<https://stilistika.org/stiloteka/analize/161-hrvatski-jezik-i-jezik-knjizevnosti> (18. 4. 2024.)

[Alminov Meho](#) (17. 2. 2025.)

[ALMIN KAPLAN: Meni su moje knjige kao žive rane koje ne zacjeljuju | Kritika HDP](#) (17. 2. 2025.)

[Ivan Lovrenović - Ivica Ivanišević o romanu "Meho" Almina Kaplana](#) (17. 2. 2025.)

[Rekonstrukcija prošlog života — Booksa](#) (17. 2. 2025.)

[\(Ne\)običnost \(ne\)svakodnevice | Kritika HDP](#) (17. 2. 2025.)